

Тамара Б. Валчић Булић¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

НЕМАЧКА ОКУПАЦИЈА У ФРАНЦУСКОМ ПОСЛЕРАТНОМ И САВРЕМЕНОМ РОМАНУ И ФРАНЦУСКА СВИТА (1942-2004) ИРИНЕ НЕМИРОВСКЕ

„Мрачне године“ немачке окупације оставиле су неизбрисив траг у сећању Француза: не чуди стога што су сећања на ове страшне године уписана како у послератне романе, тако и, у различитим облицима, у романе од педесетих година па све до данашњих дана. После панораме француског романа о Другом светском рату, okreћемо се подробнијој анализи романа једне списатељице који је у великој мери остао по страни: реч је о *Француској свити* Ирине Немировске, роману написаном усред рата, 1942., а објављеном годинама касније, тек 2004. Анализа показује да избегавајући манихеистичко и стереотипно приказивања Немаца и Француза, списатељица покушава да осветли судбину појединца у вихору рата.

Кључне речи: Други светски рат, окупација, француски роман, Ирина Немировска, Немци.

Француски роман о Другом светском рату – некад и сад

Интересовање, књижевно или било какво друго, за догађаје са тако далекосежним последицама као што су то збивања из Другог светског рата, није потребно посебно објашњавати. Па ипак, ваља се подсетити да је овај рат оставио дубок траг у свести и савести Француза: док је Први светски рат остао у њиховом сећању као „*la Grande guerre*“ односно „Велики рат“, Други је, односно његов сами почетак и дебакл француске војске, понео незавидно име „*drôle de guerre*“ односно „чудни рат“. Године немачке окупације које су затим уследиле познатије су као „*les années noires*“, „црне“ или „мрачне године“: понижењу што су окупатори дугогодишњи непријатељи Француза, још од рата против Пруске 1870, у првом реду треба додати терор који окупатор спроводи у Француској. Природно је стога, да догађаји који су овако радикално угрозили животе свих грађана и уздрмали свест целе целе нације, изазову поплаву најразличитијих књижевних дела на ову тему. Роман се у књижевној продукцији чини посебно погодним за анализу, како због његове епске ширине и разубе-

1 tvalcic2003@yahoo.fr

ности, његовог протејског карактера, тако и због изузетне популарности код најшире читалачке публике. Овде је нужно приказати панораму француских романа о Другом светском рату од 1945. до данас: настојаћемо да уочимо основне тематске и формалне тенденције, а затим ћемо осветлити једно дело необичне судбине, роман *Француска свиџа* Ирине Немировске, дело написано 1942.², а објављено први пут у Француској тек 2004. године, дело дакле које по свом настанку припада ратним годинама, а по својој рецепцији нашем добу.

Подсетимо се укратко историјских догађаја: од објаве рата Немачкој 3. септембра 1939, Француска ће после периода потпуне неактивности трупа иза линије Мажино, бити нападнута у пролеће 1940. Почев од 10. маја Немци отпочињу офанзиву и освајају прво земље Бенелукса а затим, после три дана, продиру и у Француску. Немачке трупе улазе у Париз 14. јуна, а примирје је потписано 22. јуна 1940. У страху од Немаца, Французи са севера и истока земље, међу којима су и житељи Париза, масовно учествују у незапамћеном егзодусу (по проценама око 8 милиона људи). Немци демаркационом линијом деле Француску на окупирану и слободну зону, припајају Алзас и Лорену, као и још неке пограничне и приморске области, Трећем Рајху³. Република је укинута, а постављен је репресивни режим, такозвана „француска држава“ у Вишију, на чије чело стаје маршал Филип Петен, који се као војсковођа прославио у Првом светском рату. Негује се култ Маршала који је спровео „националну револуцију“.

У окупираној зони окупационе власти организовано пљачкају француска природна богатства, индустријске производе, уметничка дела. Мушкарце шаљу на принудни рад или држе у логорима као ратне заробљенике; за Јевреје уводе посебне мере и оснивају Комесаријат за јеврејска питања који ће се бавити њиховим систематским прогонима и уништавањем. Новембра 1942. Немци укидају такозвану слободну зону и у потпуности окупирају Француску. Иако „пацификована“, Француска ће преживљавати тешке ратне године, несташице, црну берзу, рације. Снажна немачка пропаганда, цензура и друге забране још више заглављују слику живота за време окупације. У земљи и ван ње, постепено се организује покрет отпора у којем учествују присталице различитих политичких оријентација; из Велике Британије и колонија отпором руководи генерал Шарл Де Гол⁴. Коначно ослобођење Француске уследиће после искрцавања у Нормандији, 6. јуна 1944. Париз је ослобођен 25. августа, а остатак Француске током септембра 1944.

2 Упркос томе што овај роман не припада „послератном“ роману у правом смислу речи, њему је с обзиром на историјске околности – ауторкина смрт у Аушвицу 1942, ратна цензура - свакако место овде. Видећемо и да су друга дела настајала током окупације, а нека од њих су током рата објављена у илегалу.

3 Окупирана зона покрива чак две трећине територије.

4 Условно речено, пошто појединачне групе покрета отпора често делају на ограниченој територији и не успостављају нужно везу са остатком покрета. Но ипак, његов позив Французима да се не предају упућен преко радио таласа 18. јуна 1940, изузетно је значајан датум у историји покрета отпора.

Ослобођење је праћено одмаздама и осветама, личним и колективним. Наступа период чистки и суђења, ликвидација и застрашивања, а затим се у заборав потискују, барем у јавном животу, многе непријатне чињенице из рата, као што је сарадња француске државе са окупатором, улога француске полиције у хапшењу и затварању Јевреја, бројни случајеви потказивања. Захваљујући Де Голу, али и комунистима, ствара се такозвани мит о Француској као земљи јединственој у отпору окупатору. (Азема, Вјеворка 2004²: 294)

Што се књижевног живота током окупације и легалне издавачке делатности тиче, штампају се само дела пропагандног карактера⁵ или она чија је тематика веома удаљена од рата и окупације⁶. Упркос томе, у току рата настају, па се и илегално објављују, одређени романи, новеле и збирке поезије посвећене ратној тематици. Веркор (Vercors) 1942. оснива илегалну издавачку кућу „Поноћна издања“ (Les Éditions de Minuit), и у њој објављује своју новелу *Тишање мора* (*Le Silence de la mer*), својеврсно сведочанство о немом отпору Француза према окупатору. Годину дана касније, у истој едицији, Жозеф Кесел (Joseph Kessel) издаје роман о покрету отпора и његовој борби, *Армија сенки* (*L'armée des ombres*, 1943). Непосредно после рата, током 1945. године, нижу се један за другим романи са ратном тематиком: *Европско образовање* (*Éducation européenne*) Ромена Гарија (Romain Gary), *Моје село по немачком часовнику* (*Mon village à l'heure allemande*) Жан-Луј Борија (Jean-Louis Bory), уједно добитник престижне Гонкурове награде исте године, *Туђа крв* (*Le Sang des autres*) Симон де Бовоар (Simone de Beauvoir), Сартрове *Убијене душе* (Jean-Paul Sartre, *La mort dans l'âme*, део трилогије *Пушеви слободне*). Наредних неколико година романи о окупацији објављују се готово несмањеним интензитетом: Марсел Еме (Marcel Aymé) 1946. објављује *Околишни џуџи* (*Le Chemin des écoliers*), а две године касније *Уран* (*Uranus*), роман о периоду чистки по ослобођењу Француске. Данас углавном заборављени Жан-Луј Кертис (Jean-Louis Curtis) 1947. издаје *Шуме таме* (*Les Forêts de la nuit*) и добија Гонкурову награду; ову исту награду понеће 1949. и роман Робера Мерла (Robert Merle) о бици код Денкерка, *Викенд у Зуидкооту* (*Week-end à Zuydcoote*). Међу комунистички оријентисаним писцима, Луј Арагон (Louis Aragon) објављује 1945. роман под називом *Робовање и величина француског народа* (*Servitude et grandeur des Français. Scènes des années terribles*), а неколико година касније (1949), роман *Комунисти* (*Les Communistes*), последњи у циклусу *Стиварни свети*. Роже Вајан (Roger Vailland) објављује 1945. помало либертенски роман *Чудна игра* (*Drôle de jeu*)

5 Као што су неки изразито антисемитистички памфлети Луј-Фердинан Селина, и мање познатог Лисјена Ребатеа (Lucien Rebatet), чији је памфлет *Рушевине* (*Les Décombres*) из 1942. био прави бестселер у вишијевској Француској.

6 Отуда је током рата често у употреби алегорија као књижевни поступак: сетимо се само Сартрове драме *Муве* (*Les Mouches*), игране 1943. И у послератном периоду има дела, као што је Камиев роман *Куџа* (*La Peste*) из 1947. који се, између осталог, може читати као алегорија рата.

о учеснику покрета отпора, разапетом између борбе за слободу и љубави према женама.

Извесно је да су ови романи, готово савремени догађајима које описују, израз непосредног памћења ратне генерације писаца, и као такви, често теже традиционалном реалистичком приказивању, о чему између осталог може да посведочи и богата филмографија која је из њих проишлаго. Уопште узев, сви наведени романи, било да величају отпор окупатору или да само приказују страдање Француза, заступају хуманистичке идеје и углавном садрже извесну манихеистичку ноту. Поред тога, историјска потка ових романа као и махом трагична судбина и страдање њихових ликова, изазивају снажну емпатију тадашњих читалаца. Идеолошка обојеност и политичка ангажованост неретка су одлика ових романа пре послератне генерације.

Ова, могло би се рећи грозничава продукција, временом помало јењава, а јављају се и први истински дисонантни тонови, као што је на пример случај код Селина (Louis-Ferdinand Céline), изразито антисемитски настројеног пре и током рата; ту је и књижевни покрет „Хусара“ и његов најзначајнији представник Роже Нимије (Roger Nimier) са иконокластичним ставом према рату и покрету отпора. Селин објављује аутобиографске романе *Чаролија за грузи њуш I и II (Féerie pour une autre fois I-II, 1952. и 1954.)*, а Нимије роман *Плави хусар (Le Hussard bleu, 1950)*. Чешћи су поред тога и романи само посредно везани за рат, као што је *Балкон у шуми* Жилијена Грака (Julien Gracq, *Un balcon en forêt, 1958*), ониричне инспирације, док је у позадини збивања продор Немаца кроз Ардене. Будући Нобеловац, Клод Симон у роману *Фландријски њуш (La Route des Flandres, 1960)* приказује потрагу једног човека за рођаком несталим током ратних операција 1940, а неколико година касније у роману *Прича (Histoire, 1967)* приповедач преживљава као у каквом мозаику различите епизоде из свог живота, међу којима су и догађаји из рата. У то доба, појављују се и прва дела посвећена Холокаусту, додуше још ретка, као што је *Смрт је мој њузив (La Mort est mon métier, 1952)* Робера Мерла, романсирана биографија Рудолфа Хеса, команданта Аушвица, или, десет година касније, *Прџљаг од њеска* Ане Лангфус из 1962. (Anna Langfus, *Les Bagages de sable*) носилац Гонкурове награде исте године. Ромен Гари више или мање експлицитно и са великом дозом сарказма приказује јеврејско страдање, као у роману *Плес Џинџис Кона (La Danse de Gengis Cohn, 1967)*, а теми рата и отпора у Француској враћа се у роману *Змајеву (Les Cerfs-volants) 1980*. Почев од краја шездесетих година, Патрик Модижано својим остварењем *Трџ Ешоал (La Place de l'Étoile, 1968)* отпочиње дугу потрагу за људима одавно несталим у вихору рата, потрагу за сопственим идентитетом и смислом постојања; овој теми Модижано посвећује још и романе *Ноћна њаџрола (La ronde de nuit, 1969)*, *Родослов (Livret de famille, 1977)*, *Улица мрачних дућана (Rue des boutiques obscures, 1978)*, која је овенчана Гонкуром. Модижано се у даљем списатељском раду, све до данас, у налетима враћа рату, јеврејству, трагичној судбини

несталих, као на пример у роману *Дора Бругер* (*Dora Bruder*, 1997). Ту је од значајних стваралаца и Мишел Турније: он у роману *Краљ виловњак* (*Le Roi des aulnes*, 1970) причу о Абелу Тифожу и његовим доживљајима током рата у Француској и Немачкој, користи да би симболички представио борбу добра и зла.

Нове оријентације у књижевној продукцији повезане су и са друштвеним околностима. Седамдесетих и осамдесетих година у јавном животу наступа време преиспитивања ратних збивања и степена колаборације француске државе у окупацији као и у нацистичком систематском уништавању Јевреја. Ово преиспитивање условљено је низом фактора: Де Гол се повлачи са власти 1969, а умире 1970; шездесет осмашки покрет се у својој бити противи сваком идолопоклонству; архиви вишијевске колаборационистичке владе постају доступнији јавности почев од 1979⁷; историјска студија Американца Роберта Пакстона⁸ о вишијевској Француској објављена 1973. у потпуности руши мит о наводној „двострукој игри Вишија“ као о паравану за спасавање француских грађана (Азема, Вјеворка 2004: 347). Постоји и све веће интересовање за сведочанство преживелих из концентрационих логора и њихова све израженија спремност да о својим патњама говоре. Документарни филм *Туђа и самилост* (*Le Chagrin et la pitié*, 1969) Марсела Офулса (Marcel Ophüls), снажно ће уздрмати јавно мњење: у њему је кроз сведочење појединаца – и Француза и Немаца – приказана колаборација у једном француском граду у унутрашњости (Клермон Феран), као пример људског кукавичлука⁹. Петнаестак година касније, деветосатни и изузетно потресан филм о геноциду Јевреја, заснован искључиво на непосредним сведочанствима очевидаца и преживелих, *Шоа* (*Shoah*, 1985) Клода Ланзмана (Claude Lanzmann), такође је узбудио јавност. Француска ће убрзо постати и позорница два велика процеса против ратних злочинаца, Немца Клауса Барбија (1987) и Француза Мориса Папона (1998). Суочавање са прошлешћу праћено је и правим политичким скандалима: тако на пример, 1992. избија афера „полагања венца“, када јавност открива да председник Митеран готово од свог доласка на власт сваке године полаже венац на Петенов гроб, чиме изазива гнев многих француских суграђана, а нарочито Јевреја. Коначно, тада новоизабрани председник Жак Ширак признаје улогу француских власти у спровођењу „коначног решења“ и упућује 1995. јавно извињење Јеврејима за трагична ратна догађања.

7 Година када је донет закон о либерализацији приступа јавним архивима, уз одређене рестрикције.

8 Француски превод носи назив *La France de Vichy 1940-1944* (préface de Stanley Hoffmann, traduction Claude Bertrand), Éditions du Seuil, 1973 (енглески оригинал: *Vichy France : Old Guard New Order*).

9 Овде није могуће детаљније говорити о полемикама које је филм изазвао због претерано црног сликања Француске током рата, а посебно због потпуног заборављавања у којем су у њему остали сам Де Гол и деголистички чланови покрета отпора из Клермон-Ферана, покрета иначе снажног у овом граду. Ипак, филм је послужио освешћивању једног дела популације. Наредне, 1970. године филм је номинован за Оскара.

Не треба међутим веровати да се овим обрачуном са сопственом прошлошћу, са прихватањем одговорности за одређене поступке, исцрпно интересовање за Други светски рат и окупацију. Могло би се тврдити да је напротив интересовање за овај историјски период све снажније. Сам крај XX и почетак XXI века обележени су појављивањем низа романа са ратном тематиком. Поменимо само неке: Пјер Асулин (Pierre Assouline) се у роману *Клијенткиња* (*La Cliente*, 1998) бави случајевима потказивања јеврејских суграђана, док у роману *Луџетија* (*Lutetia*, 2005) приказује живот у париском истоименом хотелу током рата и непосредно после њега, хотелу који је у рату седиште немачке обавештајне службе, а после њега, зборно место за повратнике из концентрационих логора. Значајно откриће представља роман Ирине Немировске *Француска свиџа* објављен 2004, који постхумно, што је изузетак од праксе, добија награду Ренодо (Prix Renaudot). Полемике и контроверзе 2006. године изазива роман Џонатана Литела (Jonathan Lethel), *Еумениге*¹⁰ (*Les Bienveillantes*), награђен Гонкуровом и Великом наградом Француске академије (Grand Prix de l'Académie française), написан у потпуности из угла бившег нацисте Максимилијана Ауба. Само до краја 2007. године, овај роман продат је у чак 700.000 примерака! Са сличном тематиком, али из пера младог аутора Лорана Бинеа (Laurent Binet) и угла приповедача који и сам жели да проникне у истину, излази 2010. роман необичног имена, *XXxX* (*HHhH*, 2010); необични акроним дословце значи „Химлеровом мозгу је име Хајдрих“ (*Himmlers Hirn heißt Heydrich*), што је један од надимака „прашког месара“ Рајнхарда Хајдриха, једног од идејних твораца „коначног решења“. И овај роман овећан је Гонкуровом наградом, овога пута Гонкуром за први роман. Вредан је помена, у маси других, још и роман Ане Вјаземски (Anne Wiazemsky) унуке Франсоа Моријака, *Моје берлинско дете* (*Mon enfant de Berlin*, 2009) у којем се кроз животну причу ауторкине мајке, болничарке Црвеног крста, приказује страдање Берлинаца и одмазде чији предмет постају приликом уласка савезничких (тачније совјетских) трупа у разрушени град.

Осврт на француски роман о окупацији од II светског рата на овамо и на друштвене и историјске околности које овај роман прате и у извесној мери условљавају његове токове, износи на видело преокупираност француских писаца овом ратном темом. Али, и рецепција сведочи о томе – број награђених романа о II светском рату и велики тиражи многих међу њима – указују на недвосмислено интересовање како публике тако и критике. Може се рећи да је на делу оно што историчар Анри Русо назива „вишијевским синдромом“ (Русо 1987), а Пјер Лабори „кризом националног идентитета“ (Лабори 2001²). Док се прва генерација послератних писаца (а од њих су неки уједно и учесници у том рату) нарочито бавила питањем које би могло да гласи: „Како се одупрети злу, сачувати сопствени интегритет, да ли је коначно могуће разумети страхоте рата?“,

10 И 2007. године ће поново Гонкуром (гимназијалаца) бити награђен један роман о рату: *Бродеков извештај*, Филипа Клодела (*Le rapport de Brodeck*, Philippe Claudel).

друга и трећа генерација окрећу се темама трагања за истином о рату, за сопственим идентитетом и коренима, као и психологијом злочинаца, њиховом одговорношћу.

2. Француска свита *Ирине Немировске: Немци у селу*

Ирина Немировска (Irène Némirovsky, 1903-1942), украјинска Јеврејка, настањена у Француској још од Октобарске револуције, у свет књижевности ушла је својим другим романом *Давид Голдгер* (*David Golder*, 1929) који је одмах по објављивању стекао славу, а по њему је већ наредне године снимљен филм. Пошто је одгајана у франкофилском духу, списатељица се у Француској осећа као код куће: за себе каже да на француском не само пише, већ и сања. (Филипона, Линхарт 2007: 52) Све до рата, интензивно пише и објављује, што јој упркос уважавању у књижевним круговима, њеним очекивањима и понављаним покушајима, неће донети француско држављанство. Стога се, као и многи други Јевреји, а нарочито апатриди, осећа угроженом и на самом почетку рата из Париза се са породицом склања у варош у унутрашњости не би ли сачувала голи живот. У свом изгнанству, наставља да пише, а јула 1942. одведена је у Аушвиц, где и умире.

Њене кћери, спасене захваљујући храбрости и пожртвованости њених француских пријатеља, сачувале су и рукописе које је Немировска састављала до последњег дана: међу тим рукописима је и вишетомни роман, *Француска свиџа* (*Suite française*). Немировска је од замишљених пет, стигла да напише само два дела, а роман треба да прикаже дешавања првих година Другог светског рата, односно, како у белешкама каже сама списатељица, *борбу „између судбине појединца и судбине заједнице“* (Немировска 2005: 420а)¹¹ и то тако што ће „подробније описати свакодневни живот, осећања и, пре свега, комедију коју то представља.“ (Немировска 2005а: 427). Поред тога, Немировска има свест да „ће историјска страна избледети“ а да роман треба да садржи што више „*ствари које могу да занимају људе 1952. или 2052.*“¹² (Немировска 2005а: 422) У првом тому, *Олуја у јуну* (*Tempête en juin*), она приказује езгодус Француза и слика бежанију под немачким бомбама приликом „чудног рата“ 1940, током којег, по Немировској, до изражаја долазе људска нискост, себичност и кукавичлук много више него племенитост и доброта. У другом делу, *Долче* (*Dolce*), описан је долазак Немаца у једно француско село, судар две цивилизације, коначно и присилни заједнички живот два народа¹³. Управо ће ту Немировска применити метод приказивања сличан оном који, како каже, усваја Толстој у *Рају и миру*: „Ненадмашни описи,

11 Ми смо подвукли.

12 Ми смо подвукли.

13 Преостала три дела требало је да се зову: *Заробљеништво*, *Бишке* и *Мир*, а Немировска је у белешкама направила само нацрт поглавља трећег дела. За остала два није имала времена. (в. Немировска 2005а: 427). Повезивање прва два дела остварује се путем поновног појављивања ликова и измене њихове улоге: од споредних, постају главни.

али не историјски. Инсистирати на томе. На пример у делу *Долче*, Немци у селу.“ (Немировска 2005а: 422).

Први улазак немачког пука у село Биси у пролеће 1941, у које је смештена радња *Долче*, одвија се готово као на филмском платну. Немци колективно пристижу у село и виђени су очима Француза, у први мах безимени и деперсонализовани. Као и у другим послератним романима, Немци су приказани готово метонимијски и у најопипљивијем виду: њихове униформе, готово увек зелене¹⁴, шлемови, сјајне чизме, затим звуци који их прате, бат корака, топот, трупкање, марширање, тутњава тенкова, звекет оружја и мамуза, дочаравају тескобну атмосферу рата и окупације:

Немци су марширали по осморица у строју; били су у униформама, с металним шлемовима на глави. Лица су им имала безличан и недокучив израз војника под оружјем, али очи су им, кришом, знатижељно испитивале сиве фасаде (...) Селом је сад одјекивао само звук немачких чизама. (...) За њима су дошли топови (...) Када је утихнула та тутњава, појавише се мотоциклисти, распоређени укруг око командантовог аутомобила. (Немировска 2005: 243-244)

Немачке униформе имају и симболичку вредност, оне призивају сећања на мртве: „Чини се да непријатељски војник никад није сам – да то никад није једно људско биће наспрам другог – већ да за њим иду, надирући са свих страна, безбројне утваре, авети одсутних и мртвих.“ (Немировска 2005: 253) Поред овог видљивог присуства, и када су невидљиви они сâми, Немци постају свеприсутни захваљујући разним облицима принуде коју спроводе. Француска је тако приморана да подеси часовнике по немачком времену, иако се у својим домовима, грађани томе опиру: „у свим француским домовима подесили су сатове тако да касне шездесет минута, то је било питање части.“ (Немировска 2005: 246); живот се мора уредити у складу са немачким забранама и прогласима:

Било је ту свакојаких огласа: на једном је немачки војник плаве косе и широког осмеха, који је откривао савршене зубе, делио кришке хлеба с путером француским малишанима (...) На другима су, помоћу карикатура или цртежа, биле приказане енглеска доминација у свету и гнусна јеврејска тиранија. Већина је, међутим, почињала речју *Verboten*. (Немировска 2005: 248).

Смештање пука у селу прати, како време пролази, међусобно упознавање и сусретање војника и сељана. То упознавање одликује се подозривошћу, али и знатижељом, и са једне и са друге стране. Посебну препреку представља језик: Немци, из француског угла, говоре језиком, неразумљивим, непријатним за уши, грленим, а њихова имена и имена њихових жена, могу чак бити и гротескна: „...’нисмо се много напатили, Амалија’ (сигурно се зове Амалија, или Кунигунде или Гертруде, поми-

14 Још један упечатљив одломак, поглед појединачног, женског лика: „Изненадни поглед на Немца (не на самог Немца, већ на његову униформу *ше нарочише зелене боје бадема* што вуче на сиво, на његов копоран, на *сјајне чизме* с високим сарама) био јој је мучан.“ (Немировска 2005: 293). Ми смо подвукли.

сли она, намерно тражећи груба, гротескна имена“ (Немировска 2005: 259). Исту препреку и зачуђеност, чак и упитаност над осећањима Француза према њима, осећају и Немци:

Војници су јели и посматрали мештане са изразом радосне знатижеље. Видело се да ни после једанаест месеци окупације нису постали равнодушни; гледали су Французе с раздраганом зачуђеношћу, исто као на самом почетку; налазили су да су чудни, необични; нису се још навикли на њихов брз говор; покушавали су да погоде да ли их ти људи који су изгубили рат мрзе, подносе или воле. (Немировска 2005: 255)

Упркос осећању различитости и нелагодности, успостављају се разни односи: међусобно се тргује, девојке се згледају са војницима, живот тражи своје. Упркос језичкој баријери, од безимености се прелази у препознавање и именовање:

Они нису више били безимена маса као првих дана, река зелених униформи у којој се није разазнавала ниједна црта другачија од осталих (...) Ти војници су сада имали имена (...) Немци су на неки начин наслеђивали презиме својих станодаваца. (Немировска 2005: 270-271)

Чак и зveckање оружја више нема онај потмули, застрашујући призив: „Смех, зveckање оружја, кораци и гласови војника правили су веселу ларму.“ (Немировска 2005: 275) Војници при томе показују предусретљивост, настојећи да се приближе Французима¹⁵. Једној од избеглих и опљачканих породица враћени су неки драги породични предмети. Различите врсте реакција и људских односа успостављају се са окупатором; поред почетне знатижеље¹⁶, преовладава ипак хладна учтивост и равнодушност¹⁷. Она је некада праћена и истинском мржњом: „За гђу Анжелије Немац није био мушкарац; био је оличење суровости, изопачености и мржње.“ (Немировска 2005: 342). Немировска указује и на прве примере колаборације и утицаја вишијевске и нацистичке пропаганде; ватрени па-

15 „... увек би се нашао неки војник који би пожурио да узме терет из женских руку. Једни да би показали да су љубазни, *иако су Немци*, други због урођене предусретљивости; неки опет зато што су их леп дан, одређена врста физичке испуњености (...) доводили у оно стање усхићености, унутрашње снаге када је мушкарац утолико нежнији према слабијима колико је грубљи према јакима...“ (Немировска 2005: 273) Ипак, немачка предусретљивост и уљудност не наилазе увек на одобравање, сматрају се усиљеним; један лик каже: „То није више била пристojност какву дугујемо себи сличнима, већ она што се исказује *према лешу*.“ (Немировска 2005: 264) Ми смо подвукли.

16 Лисила жели да зна „да ли се Француска допада непријатељу, али нека врста стидљивог поноса задржа јој речи на уснама“. (Немировска 2005: 310)

17 „С Немцима се не прича о рату, ни о овом ни о оном другом, ни о маршалу Петену, ни о Мер ел Кебиру, ни о подели Француске на два дела, ни о окупационим трупима, нити о било чему важном. Једино могуће понашање било је глумљење хладне равнодушности.“ (Немировска 2005: 282)

триотизам и герmanoфобија¹⁸ иначе лицемерне виконткиње Де Монмор, наслеђе из рата са Пруском а затим из Првог светског рата, под утицајем њене застрашености комунизмом и масонеријом, преобрађује се у изражено поштовање према Немцима, све то виђено изнутра, виконткињиним очима, уз вешту употребу слободног индиректног стила:

... виконткиња Де Монмор је отишла чак догле да се запита треба ли захвалити добром Богу што је дозволио да Немци уђу у Француску. *Не зашто ишло их је волела. Забога, није могла да их поднесе!* (...) Упркос свему, Немци имају одређене квалитете. То је један дисциплинован, послушан народ... (Немировка 2005: 352-353)

Рат је прилика да се и у тако малој средини као што је Биси разоткрије људска нискост: Фон Фалк поверава Лисили да су Немци затекли „хрпу анонимних писама“ са међусобним оптужбама о овом и оном, писма која су Немци бацили у ватру и додаје: „Људи су кукавице и пораз буди оно најгоре у њима. Код нас је било исто тако“. (Немировска 2005: 378-379) У неким другим случајевима, превагу односе приземни интереси и бриге свакодневног живота: слушкиња узима намирнице из пакета официра којег служи, трговци настоје да насамаре војнике. Отпочињу и љубавне везе: Лисилина кројачица истински се заљубљује у немачког војника: „Немац, Немац, он је Немац, баш ме брига. Они су људи као и ми.“ (Немировска 2005: 314). И сама Лисила, чији је муж у заробљеништву, заволеће немачког официра Фон Фалка који живи у њеној кући, али се њихов љубавни однос, и поред снова о заједничком животу, неће остварити. Упркос томе, сасвим супротно ликовима из Веркорове новеле *Ђушане мора*, између Лисиле и Фон Фалка успоставља се истински дијалог о најразличитијим темама: Бруно Фон Фалк, музичар и уметник, мрзи рат и оличава неке општељудске вредности, иако је у Француској против своје воље у улози окупатора. Лисилин патриотизам не спречава је да осећа бес и огорченост на заједнице које су у рату:

Мрзим тај дух заједнице којим нам пробише уши, Немци, Французи, деголовци, сви се они слажу у једном; треба живети, мислити и волети заједно са другима, у интересу државе, земље, партије. (...) Претварамо се у робове (...) Рат наса баца тамо-амо, лишава нас благостања, отима нам хлеб од уста; нека ми барем оставе право да сама судим о својој судбини, да јој се подсмевам, пркосим јој, умакнем ако могу. (Немировска 2005: 361)

Види се дакле да је приказ међуљудских односа заснован на честим променама тачке гледишта: методом субјективног реализма даје се „поглед изнутра“ како Француза тако и немачких војника, док повремено оглашавање приповедача омогућава даљу психолошку анализу поступака и карактера па чак и разоткривање мотивација које ни њима самима

18 В. виконткињине иступе против Немаца на предавањима која је држала уочи рата, на којима је „све Немце, без изузетка, описивала као *будале, сагистје и злочинце* (Немировска 2005: 299). А ево још неких од осећања виконткиње и њених пријатељица: „Страховале су од немачке победе, али нису желеле ни победу Енглеза. У суштини, желеле су да сви буду *поражени*.“ (Немировска 2005: 331). Ми подвлачимо.

нису сасвим јасне или које погрешно тумаче. Историја је готово одсутна из описа живота под окупацијом: први знак француског отпора Немцима јавља се као реакција на лични сукоб, а не као поступак изазван патриотизмом. Сељанин Беноа убија Немца Бонета зато што се сувише приближио његовој жени, а не из патриотских убеђења. (Немировска 2005: 366). Овај догађај, међутим, у очима како Немаца тако и Француза поставља границе у њиховом пријатељству, суочава и једне и друге са страшном реалношћу рата, као и са сазнањем да је међусобно привикавање у доба окупације, како каже један од ликова, обичан привид: „Ми смо две различите сорте људи, ми смо непомирљиви, вечити непријатељи“ (Немировска 2005: 373).

Долче се убрзо и завршава одласком немачког пука на Источни фронт. И овде је акценат на индивидуалном и појединачном: размењује се понеки нежнији поздрав, понека шала. Напуштање села веома је слично уласку у њега, осим што пук одлази, помало меланхолично, уз „свечану и спору песму што се губила у ноћи“. (Немировска 2005: 407). Овај одлазак као да најављује, оно што је списатељица записала у својим белешкама, то јест да у наредном делу *Француске свиће* жели да прикаже не само смрт једног Француза већ и да би: „Упоредо са том смрћу, требало (би) приказати смрт Немца у Русији, обе су испуњене узвишеним болом.“ (Немировска 2005а: 421)

Нестереотипним и неманихеистичким приказивањем, без изражене поделе на целате и жртве и доношења непомирљивих моралних судова без обзира на историјске околности, тананом психолошком анализом једних и других, субјективним реализмом, приказивањем свакодневице обичних људи, списатељица успева да испише потресну психолошку драму појединаца захваћених сукобом зараћених заједница. Дубока списатељичина људскост и разумевање људске природе тим је више упечатљива што свом уреднику у Едисион Албен Мишел, Немировска пише, наслућујући сопствени крај: „Много сам писала. Претпостављам да ће то бити постхумна дела, али време ми тако брже пролази.“ (Анисимова 2005: 18)

Литература

- Анисимова 2005: М. Анисимова, Предговор, у: И. Немировска, *Француска свића*, прев. Гордана Бреберина, Београд: Лагуна, 7-21.
- Азема, Вјеворка² 2004: J.-P. Azéma & O. Wievorka, *Vichy 1940-1944*, Paris : Éditions Perrin.
- Амел 2006: Y. Hamel, *La bataille des mémoires : la Seconde guerre mondiale et le roman français*, Montréal : Presses de l'Université de Montréal (coll. «Socius»).
- Браше 2008: N. Bracher, Le fin mot de l'histoire : *La Tempête en juin* et les perspectives de Némirovsky, in: *Modern & Contemporary France*, vol. 16, n°3, August 2008, 265-277.
- Вайс 2005: J. Weiss, *Irène Némirovsky*, Paris : Éditions du Félin.
- Филипона, Линхарт 2007: O. Philipponnat et P. Lienhardt, *La Vie d'Irène Némirovsky*, Paris: Grasset/Denoël.

Гарнет 2008: М. А. Garnett, Official stories ? Representing the Occupation and Shonah in recent prize-winning French Novels, in: *Contemporary French and Francophone Studies*, vol. 12, n°3, August 2008, 349-356.

Лабори 2001²: Р. Laborie, *L'opinion française sous Vichy*, Les Français et la crise de l'identité nationale 1936-1944, Paris : Éditions du Seuil.

Немировска 2005: И. Немировска, *Француска свиџа*, прев. Гордана Бреберина, Београд: Лагуна.

Немировска 2005а: И. Немировска, *Руком писане белешке Ирине Немировске*, у: *Француска свиџа*, прев. Гордана Бреберина, Београд : Лагуна, 413-427.

Русо 1987: Н. Rouso, *Lesyndromede Vichy*, Paris :Éditions du Seuil. <http://www.lefigaro.fr/actualites/2008/01/02/01001-20080102ARTFIG00280-les-evenements-de-.php>

Tamara B. Valčić Bulić

L'OCCUPATION ALLEMANDE DANS LE ROMAN FRANÇAIS D'APRES-GUERRE ET LE ROMAN CONTEMPORAIN : SUITE FRANÇAISE (1942-2004) D'IRÈNE NÉMIROVSKY

Résumé

Les « années noires » de l'Occupation allemande ont laissé des traces indélébiles dans la mémoire des Français : il n'est pas étonnant alors que les souvenirs de ces années terribles soient gravés d'abord dans les romans de la période d'après-guerre, mais plus loin encore, qu'ils soient inscrits, sous des formes variées, dans les romans des années 1950-2012. Après un panorama du roman français sur la Seconde guerre mondiale, nous nous penchons sur le roman d'un auteur resté longtemps à l'ombre : *La Suite française* d'Irène Némirovsky, écrit en pleine guerre, en 1942, et publié des années après, en 2004. L'analyse démontre que Némirovsky, en évitant une représentation manichéenne et stéréotypée des Allemands et des Français, tente au contraire d'illustrer le destin de l'individu pris dans le tourbillon de la guerre.

Mots-clés: Seconde Guerre mondiale, Occupation, roman français, Irène Némirovsky, les Allemands

Tamara B. Valčić Bulić

DIE DEUTSCHE BESATZUNG IM FRANZÖSISCHEN NACHKRIEGS- UND GEGENWARTSROMAN UND DAS FRANZÖSISCHE GEFOLGE (1942-2004) VON IRÈNE NÉMIROVSKY

Zusammenfassung

„Dunkle Jahre“ der deutschen Besatzung haben eine unauslöschliche Spur im Gedächtnis der Franzosen hinterlassen: kein Wunder, dass die Erinnerungen an diese schrecklichen Jahre sowohl in den Nachkriegsromanen als auch, in verschiedenen Formen, in den Romanen seit den 50er Jahren bis zu den heutigen Tagen eingeschrieben sind. Nach dem Überblick über den französischen Roman über den Zweiten Weltkrieg wenden wir uns einer eingehenderen Analyse des Romans einer Schriftstellerin zu, der in großem Maße beiseite geblieben ist: es geht um das *Französische Gefolge* von Irène Némirovsky, Roman, der inmitten des Krieges im Jahre 1942 geschrieben wurden, und der viele Jahre später, erst im Jahre 2004, veröffentlicht wurde. Die Analyse zeigt Folgendes: indem die Schriftstellerin eine manichäische und stereotype Darstellung

der Deutschen und Franzosen vermeidet, versucht sie das Schicksal der einzelnen Menschen in den Wirren des Krieges zu beleuchten.

Schlüsselwörter: Der Zweite Weltkrieg, Besatzung, der französische Roman, Irina Nemirovsky, die Deutschen

Примљено: 05.10.2012.

Прихваћен за штампу новембра 2012.